

TUMAČENJE DESET ZAPOVIJEDI IZ DJELA *SOMME LE ROI* U DVAMA HRVATSKOGLAGOLJSKIM FRAGMENTIMA

Johannes REINHART, Beč

U hrvatskoglagoljskoj književnosti postoji prijevod *Traktata o sedam smrtnih grijeha* iz francuskog djela *Somme le Roi* Laurenta d'Orléans (OP, † poslije 1302. g.)¹. To je treća glava navedenoga djela. Osim toga, posvjedočen je i početak četvrte glave o vrlinama, pouka o dobroj smrti.² Hrvatski je prijevod vjerojatno nastao prema talijanskome prijevodu francuskoga djela³, ali neposredni predložak hrvatskoga prijevoda još nije pronađen. Nedavno je utvrđeno da tri poznata talijanska prijevoda, toskanski Zucchera Bencivennija (fl. 1300-1313)⁴ (zajedno s njegovom sicilijanskom preradbom⁵), đenovski⁶ i sijenski⁷ ne mogu biti predložak hrvatskomu prijevodu.⁸

Poznata su dva rukopisa s potpunim ili gotovo potpunim tekstom treće glave *Somme le Roi*: Ivančičev zbornik (14./15. st.)⁹ i Koluničev zbornik (1486.)¹⁰, te pet fragmenata:

1. Fragment u Arhivelor Statului București, A.N. MMCMXXXII/1 (14. st.; izdan u: OLTEANU 1964): dva dvolista;
2. Berčićev fragment II:16 (15. st.; fototipski izdan u: VJALOVA 2000, l. 52-53): dva dvolista;
3. Fragment HAZU, Fragm. glag. 28 (15. st.; usp. ŠTEFANIĆ 1970: 11-12): dvolist;
4. Fragment HAZU, Fragm. glag. 36 (15. st.; usp. ŠTEFANIĆ 1970: 15): donji dio dvolista;

¹ Usp. BRAYER 1958, ZAMBON 1994: 258, VIELLIARD 1995.

² Usp. VALJAVAC 1892: 264-265 (naslov: „Se čtenie učí našь dobro umrti.”). – Talijanski tekst izdan u: MANUZZI 1848 (prema rukopisu iz Firenze, Biblioteca Riccardiana, 1466, 14. st.).

³ Usp. KOLENDIĆ 1935, KOMBOL 1961: 29, ŠTEFANIĆ 1969: 35, HERCIGONJA 1975: 114, FALIŠEVAC 1980: 75, NAZOR 2000: 21, NAZOR 2002: 34.

⁴ Usp. SEGRE 1966, PREMUDA 1980.

⁵ Usp. BRUNI 1973.

⁶ Usp. GUARNERIO 1894.

⁷ Usp. DE ANGELIS 1818: 187-189; ms. I. V. 1, fl. 155 (Somme: l. 1-126); rukopis sam pregledao u kolovozu 2004. g. u Sieni.

⁸ Usp. REINHART 2005.

⁹ Usp. MILČETIĆ 1890 (osobito str. 40-42), MILČETIĆ 1911: 256-258, NAZOR 1963 (osobito str. 73), NAZOR 1978: 42 (br. 66), RJEČNIK 2000: XXXV, br. 49.

¹⁰ Usp. ŠTEFANIĆ 1970: 15-18, br. 273 (HAZU III a 51). – Tekst treće i početka četvrte glave *Somme le Roi* izdan u: VALJAVAC 1892: 212-265 (prema Koluničevu zborniku s varijantama iz Ivančičeva zbornika).

5. Fragment s otoka Vrgade (16. st.; usp. JURIŠIĆ 1962: 90-92, i ilustraciju između str. 176 i 177 [2. ilustracija]): dvolist.¹¹

Dva fragmenta u Arhivu Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti sadrže, osim teksta *Traktata o sedam smrtnih grijeha*, i dio tumačenja Deset zapovijedi, kako je vidljivo iz Štefanićevih opisa rukopisa. Kad sam se tijekom istraživanja *Traktata* bavio i tim dvama fragmentima, nametnulo mi se pitanje bi li i to tumačenje moglo biti dio *Somme le Roi*. U veljači 2005. g. imao sam priliku proučiti ta dva fragmenta u Arhivu. I doista posrijedi je tekst iz *Somme le Roi*. Štoviše, dva su fragmenta nekada pripadala istomu rukopisu.¹² U ovom prilogu za zbornik u čast Anice Nazor želim objaviti i opisati tekst tih dvaju fragmenata.

Tekst u latiničkoj transliteraciji fragmenta glasi¹³:

HAZU, Fragm. glag. 28

1r
 nemoč'. ili dragost' ili ako da
 ednomu a drugomu vazme. ako v'se
 ni na volju niciph tadae r'mnju i gn-
 ivaju b(og)a. ¶ I ko čudo e(stъ) ako se b(og)ъ ma-
 sti nad' takovimi ljudi ki mu vz-
 imaju nega g(ospo)dstvo. i nega močъ. O' sr'ca
 Zla rič' e(stъ) r'mna- i žz(i)ka o'met'
 nie ko i gorša e(stъ) od'metъ. Č(lovč)kъ od-
 metnikъ ne će sliditi drugoga v-
 olju. a hoče vsaki d(a)nъ da bi činena
 nega vola. i hoče da mu se vsi pod'-
 miljuju. a sam bi se ne tilъ podmil-
 iti nikomure. ¶ O' koga sr'ca govori
 (S)alomunъ. da ne će o'iti da ne pride
 k' zlu kon'cu. ¶ Sa grihъ se čini prot-
 ivu b(og)u i protivu [čl(ovč)k]u. tako k(a)ko i g-
 rihъ o' r'mnanič. I čini .g. (= 4) rasohe. a-
 re (?) t(a)k(o)vi č(lovč)ci su o'metni včrovat-
 i svitu. i činiti vsaku zap(o)v(č)đъ.
 utrpiti vsako pokoren'e i pričeti
 naukъ. i vsako vrazumlenie. i ako
 (bi) ga hotili niki nega pričt(e)li

¹¹ U mojem članku za *Hercigonjin zbornik* (REINHART 2005) fragment iz Vrgade nije spomenut. Fragment sadrži dio treće glave o srditosti i četvrte glave o lijenosti (usp. VALJAVAC 1892: 227-228).

¹² Možda je istom rukopisu pripadao i Berčićev fragment II:16 koji je paleografski vrlo sličan Akademijinim fragmentima. Poznato je da je Kukuljević dobio Fragm. glag. 36 u Portu (Dubušnici) na Krku (usp. ŠTEFANIĆ 1970: 15), a Berčićev fragment II:16 potječe također iz Glavotoka na Krku (usp. VJALOVA 2000: 72).

¹³ Iza teksta fragmenata objavljujem tekst sicilijanske preradbe prijevoda Zucchera Bencivennija i starofrancuski tekst prema rukopisu Mazarine 870. Toskanski tekst Bencivennija nije bio – kao što sam već rekao – predložak hrvatskomu prijevodu. On još uvijek nije izdan. Stoga se moramo zadovoljiti sicilijanskim tekstom koji je izdao Francesco Bruni (usp. BRUNI 1973). I francuski izvornik još uvijek nije izdan (njegovo izdanje već desetljećima priprema Edith Brayer). Zahvaljujem Arhivu HAZU za dvije kopije koje su objavljene na kraju članka, i Bibliothèque Mazarine za ustupanje mikrofilma najstarijeg rukopisa *Somme* iz 1295. godine (usp. BRAYER 1957: 8).

BRUNI 1973; II, 79-80, 67.46-68.12: malatia, caristia, chogia, siccariçu, et perki illu duna plui a l'un[u] ki a l'altru, et a l'unu dona et a l'altru tolli: si tutto non est factu a sua voluntati, tantostu suprendi a Deu et murmura contra illu et sachi 'ndi troppu mal gredu. Undi non est maravigla si Deu si vindica di tal genti li quali chi volinu tolliri la sua signuria et la sua sapientia. [68.] Mala cosa est lu murmurari, ma troppu peyu est aribellarisi. Ribellari est unu viciu ki nasci di lu cori ki est duro et ritrusu et diversu, ki voli tutto lu iornu ki sua voluntati sia facta et sua sententia tinuta, et voli ki tutti li altri si inclinanu ad issu et non plui ad altrui; ço est lu cori duru, ii Salamuni dichi ki non po falliri a mala fini, et cusì comu illu est murmuraturi contra Deu et contra homu, cusì est quistu tal cori ribellu a Deu et ad homu. Quistu viciu havi quattu rami, kì tali cori sunu ribelli et ritrosi a cridiri a lu consiglu, et a lu comandamentu di Deu fari, et a sofriri lu castigamentu, et richipiri doctrina. Si alcunu di li suoi amici li voli

Mazarine 870, 42va9-42vb15: maladies. chiertens. pluie. secherece. se il done a l'un et tout a l'autre se tout n'est a sa devise tantost s'enprennt a dieu. tantost murmure contre lui et le maugree. et quel merveille se diex se venche de tiex genz qui li veulent tolir sa seignorie et sa sapience – De rebellion Male chose est de murmurer mes trop vaut pis rebellion. Rebellion si est .i. (= 1) vices qui vient de cuer qui est rebelles et dure. et rebours et divers qui touz jours veut que sa volente soit fete et sa sentence tenue (42vb) qui veut que tuit li autre s'aploient a lui et il ne s'aploiroit a nului. Cest li cuers durs dont Salemons dit qui ne puet faillir a male fin et ainsi comme il est murmure et contre dieu et contre homme ausiment est tiex cuers rebelles a dieu et a homme. Cist vices a .iiii. branches. car tiex cuers sont rebours et rebelles a conseil croire. et au commandement dieu fere. et au chestiement souffrir. et a doctrine recevoir. Se aucuns de leur amis les veut

lv

svitovati i ukazati nega prud' ne
rači ga slišati. ko pače čini rad-
ie na suprotivu. are č(lově)къ mu ne smi li go-
voriti. I svitu b(o)žiju vsaki d(a)нъ e(stъ)
o'metanъ. ki ga svitue sp(a)s(e)niju nega
d(u)še on se ruga. i ne će niče učiniti : –
zap(o)v(ě)demъ b(o)žimъ ke vsaki č(lově)къ e(stъ) dl'žan'
spl'niti. ako se hoče v(a) ko ljubo vr(ě)me shr-
aniti e(stъ) takoje o'metanъ. A kada ga
č(lově)къ uči. d'ěv(a)l' ga uči. govoriti zla sku-
žavan'ě ili zvečivaniě. ili se zni-
ma svoimi čini vrimen'nimi. ili mle-
dnost'ju. ili nikimi nujami. Tako da n-
a konacъ niče ni spl'nilъ dělomъ. ¶ A ka-
da ga č(lově)къ kaštiga i kara. on' se brani k(a)ko

i svitni. i zato svoje ludosti ne sazna. a koliko se veće skužava. veće otegočue svoi gr(ě)hь. ¶ I ako ga b(og)ь v ni-ku bie i kaštiga nikimi protivčinami. a onь gniva n(a)šega g(ospo)d(i)na. i di zlu hv(a)lu imii onь i oni. a č' mi hoće b(og)ь. a č' sam' mu ě krivь. i tako mu grede smanniku da ono

BRUNI 1973; II, 80, 68.12-30: consigliari et monstrarichi luru prudi et utilitati, non lu dig[n]anu di ascultari, anzi perçò ki chi· nd'ànù parlatu, fanu plui volunteri lu contrariu. A li consigli di lu nostru Signuri sunu illi sovenci ribelli: si l'omu li consiglia di così ki sianu edificazioni et saluti di li suoi anime, no · ndi volinu fari cosa nisuna, anzi si · ndi fanu gabbu et cusì sunu sì ribelli a li comandamenti di lu nostru Signuri a lu quali illi sonu tinuti; et tantu metti intra luru cori lu diavulu di sompni oi di fivolezza oi di vilitati oi di vaghiççi oi di iuventuti oi di altri malvasi rasuni ki a lu decessu non fanu nenti. Appressu quandu l'omu li castiga et riprendi, illi si difendinu comu porcu salvagiu, sì ki ià luru fullia, comu vogla si sia, non recognosciranu, et comu plui si scusanu, plui inforçanu et aggravanu lu peccatu; et quandu Deu li batti et castiga mal a lur gradu, sovenci dichinu: „Malgradu di quillu et di quill'altru, ki ayu mai factu a Deu perki illu mi fa tantu mali?“ Cusi fanu li folli, ço

Mazarine 870, 42vb15-43ra18: conseilhier. et leur preu monstren. il ne le dignent escouter. aincois pour ce que il en ont parle font il plus volentiers le contrere ¶ Au conseil notre seigneur sont il touz jors rebelle. se l'en leur conseille chose qui soit au salu de leur ames. n'en veulent riens fere aincois s'en guabent. ausi sont il rebelle es commandemenz (43ra) notre seigneur a quoi il sont tenu. et tant leur met au devant li deables des sommes ou de feiblece ou de veillece. ou de jeunes ou d'autres mauveses resons que au derrain n'en font il nient ¶ Apres quant on les chestie et reprent il se deffent comme senglers si que ja ne conoistront leur folies et com plus s'escusent plus engreige li pechiez. ¶ Ausint est il quant diex les bat et chastie maugre l'en sevent et dient sovent maugre celui et cel autre que me veut diex que li ai ge mesfet et ainsint fet li fous que ce

2r

zato da živešь dl'gimь zak(o)n(o)mь
vr'hu z(eml)e. Sa zap(o)v(ě)dь n(a)sь uči da se
mi čuvamo nauditi i poniziti
našega o(tь)ca i našu materь. Onь ki ne
čtue svoga o(tь)ca ili svoju mat(e)r'.
ali ihь kl'ne. ali imь čini zločû-
dnimь z(a)k(o)n(o)mь zlo. prestupa zap(o)v(ě)d'
b(o)žiju i sagriša smr'tnimь zak(o)nomь.

V' ovoi zap(o)v(ě)di je razumina čast'
 ku imamo ponesti n(a)šimъ o(ť)cemъ d(u)h(o)vn-
 imъ ki imaju pečalъ o' nasъ naučiti
 i napraviti v těli i v' duši. A onъ ki
 ne će věrovati ni poslušati on(ě)h'
 ki imaju pečalъ o' nihъ naučiti i na-
 praviti i svitovati v' vse do-
 bro ko imaju činiti. i ko su dl'žni v-
 iditi sagrišaju teškimъ z(a)k(o)n(o)mъ. a
 takov' bi mogalъ biti neposluhъ
 da bi bilъ gr(ě)hъ s'mr'tni . ¶ Peta
 Ne ubii tvoego iskm'nago. V' ovoi
 zap(o)v(ě)di razumi b(og)ъ braniti da
 č(lově)kъ ne ubie drugoga skrozi mačen-

Bruni 1973; II, 6, 4.3-5.3: et vivirai longamenti supra la terra". Quistu coman-
 damentu ni amagistra ki noi ni guardamu di cruciari lu patri et la matri, et quellu
 dishonura lu patri et la matri a suo sentiri et a tortu oi lu maledichi oi li nochi per
 malicia, pecca mortalmenti et rumpi quistu comandementu. In quistu comandementu
 si intende lu honuri lu quali divimu portari a li nostri patri spirituali, zoè a quilli ki
 hanu la cura di li nostri anime et di insignarini et di li nostri corpi guardari, sì comu
 li prelati di la sancta eclesia. Et quilli li quali non volinu obediri a quilli ki hanu la
 cura di luru, quandu illi chi insignanu lu beni ki lu homu est tinutu di fari, peccanu
 gravimenti, et tali po essiri la disobediencia ki illa è peccatu mortali.

[5.] Lu quintu comandementu è tali: „Tu non alchidirai nixunu". Qistu comanda-
 mentu diveta ki l'unu non alchida l'altru per vindicta

Mazarine 870, 2rb26-2vb6: et tu en vivras plus (2va) longuement sus terre. ¶
 Cest commandemanz nous amonostre (!) que nous nos gardons de corrocier pere et
 mere a escient et cil qui deshoneure son pere et sa mere a son escient et a tort et les
 maudit ou leur nuit par malice peche mortieusement et brise ce commandement. ¶ En
 ce meisme commandement est entendue l'onneur que nous devons porter a nos peres
 esperitueus cest a ceus qui ont la cure de nous enseigner et de nous chastier comme
 est li prelat de sainte eglise. et ceus qui ont la cure de nos ames et de nos cors garder
 et cil qui ne veut obeir a ceus qui ont la cure de lui quant il enseignent le bien que l'en
 est tenuz a fere peche griement. et tele puet estre l'inobediencia que cest (2vb) pechiez
 mortieus. le .v. (= 5.) commandement Li quinz commandemanz est tiex. Tu nairas mie.
 Ce commandement devee que l'un naie l'autre. pour vengeance

2v
 ie ni skrozi negovo imin'e ni skrozi hudъ
 računъ. i sagriša smr'tnimъ z(a)k(o)n(o)mъ ki pre-
 stupa su zap(o)v(ě)đъ. Ko ubiti mogu

bez' griha oni ki imaju čuvati i činiti
 pr(a)vdu po z(a)k(o)nu zločinacъ. V' ovoi zap(o)v-
 idi je branenъ gr(ě)hъ o' nasr'd'stva i o'
 nenavisti. Se di s(ve)to pismo. ki nena-
 vidi svoga brata. je uboica vol-
 evъ i sagriša smr'tnimъ zak(o)n(o)mъ. I oče sь-
 griša veče smr'tnimъ zak(o)n(o)mъ ki iče
 svomu iskrn'nemu sramotu ili četu
 namišlenimъ z(a)k(o)n(o)mъ i s' ot'pravleniem'.
 ko zato posr'diti se protivu zlu ni
 grihъ. ko pače more biti dobrota po-
 sr'jenje lahko da ne tr'piti dl'gim'
 zak(o)nomъ v svoemъ sr'ci ni gr(ě)hъ smr't-
 ni. Ko sr'diti se i postoēti dl'gim'
 zak(o)n(o)mъ v' svoem' sr(ьdъ)ci s' želevъ mas-
 titi i nauditi drugomu ako bi mo-
 galъ. je v(a) vsako vr(ě)me grihъ semr't-
 ni. i niedinъ ne ispl'njue sče zap(o)v(ě)di
 ako nima kriпка namišleniē. da ni

BRUNI 1973; II, 6-7, 5.3-19: n̄ per lu suo haviri n̄ per altra raxuni malvasa, ki questu si è peccatu mortali. Ma alchidiri li malfacturi per fari iusticia et guardari, [et] per altra bona rasuni, si lauda beni, siciu la Ligi, a quillu ki fari lu divi et tinutu indi est. In quistu comandamentu è contradictu a lu peccatu di lu odiu et di rancura et di grandi ira k̄, cusì comu dichi la Scriptura, cui havi odiu a lu so fratri est homicida quantu è di sua voluntati, et pecca mortalmenti quillu lu quali porta ira contra altrui longamenti, tinuta est vindicata in lu cori et rancura oi odiu, lu quali est peccatu mortali et contra quistu comandamentu. Et ancora pecca plui quillu lu quali cerca unta et dampnagiù ad altrui a forza oi a tortu oi in consciglu oi in aiutu di nochiri ad altrui per vindicarisi. Ma ira oi indignationi ki passa legiamenti senza compliri la voluntati et lu consentimentu di nochiri ad altrui [non est peccatu mortali.]

Mazarine 870, 2vb6-3ra13: ne pour le sien avoir. ou por autre vengeance ou pour autre mauvaise reson. que c'est pechiez mortieus. Mes ocire les maufeteurs joutice (!) fere et garder et por autre bone cause l'est bien selon la loi a celui qui fere le doit et tenez i'est. En cest commandement est deffendu pechie de haine et de rancune et de grant ire Car si comme dit l'escriture qui het son frere il est homicides quant est a sa volente et peche mortieusement. Et cil qui porte ire contre altrui longuement. Car tele ire longuement tenue et enveillie en cuer (3ra) est haine ou rancune qui est pechiez mortieus. et contre ce commandement. et encore peche plus cil qui fet ou porchace honte ou domaige a altrui a tort ou est en conseil et en aie de nuire a altrui pour soi vengier. Mes ire ou indignacion qui passe legierement senz fere velonte consentement de nuire a altrui n'est pas pechie morteus

HAZU, Fragm. glag. 36

I r
 ka paguba sega griha. v p(r)osed(e)-
 n'i Datana i Abirona. ka bihota (v)-
 elika dva vladavca v' pl'ku I(zrai)-
 lskomь. i snidosta vsa živa v
 pakalь v těli i v' d(u)ši sa vsev
 svoevь družbovь sь ženami i s' (d)-
 it'ju. i sь obit(e)l'ju s' svoimi skrov(i)-
 či. i s

 posla b(og)ь ed(a) s neba ki sa

BRUNI 1973; II, 78, 67.7-9: per quistu peccatu s'apersi la terra et aglutiu Dathan et Abiron et disisiru tucti vivi in infernu. Per quistu peccatu tramissi Deu unu focu di celu ki ar(si)

Mazarine 870, 41vb12-18: pour cestui pechie se ouvri la terre et transglouti Dathan et Abyron et descendirent tuit vif en enfer Pour ce pechie anvoia diex en terre un feu dou ciel et ar(di)

I v
 i b(ě)še e pitalь v pustini. k. (= 40) (l)ět
 man'novь anj(e)lskomь. ne vnidoše v'
 s(ve)tu z(eml)ju obita ne veče dva Ezue
 i Kalefь. Ko pače pomriše vsi s v-
 elikovь bolčzan'ju po pustini. ¶
 Sa gr(ě)hь ima dvi rasohi. ¶ Nici r'mn-
 ju protivu b(og)u. a nici protivu č(lově)ku.
 Protivu čini sa gr(ě)hь po
 z(a)k(o)ni gahь protivu
 svoei gosp poslenicahь pro

BRUNI 1973; II, 78-79, 67.15-22: et aviali nutricati di manna XL anni in lu disertu, non intraru in la terra sancta di promissioni si non dui, čo furu Caleph et Iosue, et tucti li altri moreru a doluri in lu disertu. Quistu peccatu havi dui rami, kì l'unu murmura contra Deu, l'altru contra l'omu. Contra l'omu regna quistu peccatu in multi maineri, comu li sergenti contra li suo signuri, oi doncelle con(tra)

Mazarine 870, 42ra1-14: et que il avoit norriz. xl. anz ou desert de la manne du ciel n'entrent en la sainte terre que .ii. senz plus qui orent nom Calef et Iosue amz tuit morurent a douleur ou desert. Cist pechiez si a .ii. branches que li uns murmure contre dieu li autres contre homme Contre homme regne cist pechiez en mult de ma-

nieres comme en sergenz contre leur seigneurs ou baesses con(tre)

2r

voi zap(o)v(ě)di namъ brani n(a)šъ g(ospo)d(i)нъ da
č(lově)къ ne salže ni se spriseže v sudu
ni vanъ suda skrozi naujenje dru-
goga. i da č(lově)къ ne r(e)če zlo o' drugoga na-
mišleniemъ nega poniziti ili vz-
eti nega m(i)l(o)stъ. akі prestupa su z-
ap(o)v(ě)дъ sagriša smrtnimъ zak(o)n(o)мъ.
Protivu sei zap(o)v(ě)di (či)ne vsi oni ki
zločudnimъ zak(o)n(o)мъ ... za č(lově)k(o)мъ
ča bi ne rekli s pri(t) ve se sa gr(ě)h'

BRUNI 1973; II, 8, 8.2-10: (In) quistu comandamentu ni est devitatu ki homu non menta nì speriuri in iudiciu nì fora di iudiciu per nochiri ad alcunu, et ki lu homu non dica malu di altrui cum intentioni di sbassari sua bona nominanza oi la gratia la quali havi, kì zo est peccatu mortali. Contra quistu comandamentu fanu quilli li quali dichinu malu di li boni homini dareri di luru et per malicia, ki lu homu appella peccatu di detractiōni; ...

Mazarine 870, 3va26-3vb15: (en) ce commande(3vb)ment nous est devee que l'en ne mente ne ne se parjure ne en jugement ne hors jugement pour nuire a autrui. et que l'en ne mesdie d'autrui en entencion de lui empirier sa bone renommee ou la grace que il a. car c'est pechiez mortieus. Et contre ce commandement font cil qui mesdient des preudeshomes par derrieres a leur estient et par malice que l'en apele pechie de detractiōn.

2v

vse se je ponesene kriva svidoč-
Ne poželii žene tvo- / astva. ž. (= 9)
ego iskrn'nago. Ovdi v' ovoi zapov-
idi je braneno vsako pohotin'e hu-
do imiti svoe sr'ce k' tujei ženi.
ka ni nega žena. Začъ samo hotin'e
je grihъ semr'tni. [.....] Is(u)h(rъst)a v'
e(van)j(e)lii uju ženu i požel-
i ju v s(..).....(e)no bi [.....]
to ili v.....očъ da bi se ne boěl

BRUNI 1973; II, 8-9, 8.15-9.16: ... tucti quilli tali homini sunu falsi testimonii.

[9.] Lu nonu comandame[n]tu. Lu nonu comandamentu est tali: „Tu non disiirai la mogleri di altru oi di lu tuo proximu in lu tuo cori.”, çoè a diri: tu non consentirai a fari peccatu di tuo cori nì di tuo corpu. kì lu consentimentu di haviri compagnia

cum fimina la qu[a]li non è sua per matrimoniu, è peccatu mortali, siciu la sententia di lu Evangeliu la quali dichi: „Cui vidi fimina et la dexia, pecca in lu suo cori“: zo est di intendiri di consentimentu expressu et pensatu.

Mazarine 870, 3vb25-4rb9: car touz itex sont faus tesmoing. le .ix. commandement (4ra) Li nueviesmes commandemenz est tiex. Tu ne desirreras mie la feme ton presme ne ne la covoiteras en ton cuer. C'est a dire tu ne te consentiras mie a fere pechie de ton cors ... (4ra25) car li consentemenz d'avoir com(4rb)paignie a fame qui n'est seue par mariaige est pechiez mortiel selonc la sentence de l'evangile que dit que qui voit fame et la covoitte en son cuer. il a ja le pechie olui de cuer. c'est a entendre de consentement expres et a pense.

Prvi list fragmenta HAZU 28 (1r-1v) sadrži svršetak glave o grijehu mrmljanja (franc. murmure; Kapitulъ ot rmnaniê) i najveći dio glave o pobuni (franc. rébellion; Ot srca i êzika, odn. u fragmentu HAZU 28 O' sr'ca i êz(i)ka o'met') (odgovara VALJAVAC 1892: 262.19-263.11). Ta dva grijeha autor Laurent d'Orléans pribraja „grijesima jezika“ (péchés de langue; grihъ ot êzika), a to su osma i deveta podvrsta od deset koliko ih autor ukupno razlikuje. Drugi list fragmenta 28 (2r-2v) sadrži tumačenje četvrte i pete zapovijedi. Kod četvrte zapovijedi nedostaje mali dio na početku, a kod pete ima na kraju hrvatskoga teksta nekoliko razlika, a nedostaje i svršetak. Fragment HAZU 36, koji je mnogo manji, sadrži na prvom listu (1r-1v) dva mala teksta s početka glave o grijehu mrmljanja (odgovara VALJAVAC 1892: 261.18-23 + 261.29-34). Na drugom je listu tumačenje osme i devete zapovijedi iz *Somme le Roi*. Tu nedostaje početak i dio iz sredine od osme zapovijedi, a od devete zapovijedi ima početak, ali se tekst od sredine fragmenta razlikuje. Možda je u tom dijelu skraćén. Na kraju lista 2v fragmenta 36 ostatci su teksta kojeg nema u *Somme le Roi* (*da bi se ne boël*).

Premda je glavna tema ovoga članka tumačenje Deset zapovijedi, želim navesti i varijante teksta treće glave *Somme le Roi* usporedno s tekстом Kolunićeva zbornika iz 1486. godine koji je izdao Valjavec i ukratko ih analizirati. Sljedeće su variae lectiones: HAZU fragm. glag. 28, 1r6 nega (g(ospo)dstvo)] negovo, 1r7 o'met'] Ø (42va18-19 de rebellion), 1r9 drugoga] drugago, 1r10 hoče] ko će (42va25 veut), 1r13 koga] toga] Ivanč. takoga (42vb3 dont), 1r14 o'iti] uiti, 1r22 hotili ... priët(e)li] hotelъ ... priêtelъ (42vb14-15 aucuns de leurs amis ... veut), 1v1 ukazati] add. mu, 1v1 prud'] trud' (42vb16-17 preu), 1v3 mu] add. li] Ivanč. Ø, 1v4 svitu] istinu (42vb20 conseil), 1v5 o'metanъ] ot'met'nikъ (42vb21-22 rebelle), 1v7 dl'žan'] držanъ (43ra2 tenu), 1v8 spl'niti] isplniti, 1v9 o'metanъ] ot'met'nikъ, 1v9 A] i, 1v10 d'êv(a)l'] = Ivanč.] a d'êval', 1v10-11 skužavan'ê] skuževan'ê, 1v11 zvečivaniê] vz'vešcan'ê, 1v17 a koliko] ako li (43ra11 et comme), 1v17 skužava] skuživa, 1v21 mi] mani; HAZU fragm. glag. 36, 1r4 vsa] oba (41vb15 tuit ?), 1v1 e] Ø, 1v2 anj(e)lskomъ] nebeskomъ (42ra2-3 de la manne du ciel), 1v3 s(ve)tu] Ø (42ra4 sainte), 1v3 Ezue] Jozue, 1v4

Kalefь] Kalevь (42ra5 calef). U članku u Hercigonjinu zborniku (REINHART 2005) naveo sam samo dvije varijante jer sam tada o fragmentima znao samo iz Štefanićeva opisa, HAZU fragm. glag. 28/1v1 prud'j] trud' (42vb16-17 preu) i HAZU fragm. glag. 28/1v4 svitu] istinu (42vb20 conseil). Te razlike pokazuju da je tekst fragmenta HAZU 28 stariji nego tekst u Kolunićevu i Ivančićevu zborniku. Sada se broj mjesta na kojima fragmenti imaju bolje čitanje može znatno uvećati, ali ima i mjesta gdje se u njima opaža mijenjanje ili kvarenje prijevoda. Sljedeće varijante – uz dvije koje sam već spomenuo – potvrđuju veću arhaičnost fragmenata (koji su nekoć pripadali istomu rukopisu): HAZU fragm. glag. 28/1r7 o'met'j] Ø (42va18-19 de rebellion), HAZU fragm. glag. 28/1r10 hoče] ko će (42va25 veut), HAZU fragm. glag. 28/1v17 a koliko] ako li (43ra11 et comme), HAZU fragm. glag. 36/1v3 s(ve)tu] Ø (42ra4 sainte). Krivih čitanja ima u našim fragmentima znatno manje: HAZU fragm. glag. 28/1v7 dl'žan'j] držaň (43ra2 tenu), HAZU fragm. glag. 36/1v2 anj(e)lskomь] nebeskomь (42ra2-3 de la manne du ciel).

Štefanić opisuje Fragment 28 kao „pretežno čakavsko-ikavski” (ŠTEFANIĆ 1970: 11), a o fragmentu 36 kaže „da je pisan narodnim čakavskoikavskim govorom” (ŠTEFANIĆ 1970: 15). U obama fragmentima jat je doista zastupljen u većini slučajeva grafemom <i>. U Fragmentu 28 ima i primjera u kojima bi prema pravilu Jakubinskog-Meyera moralo stajati <e>: 28/1v1 *svitovati*, 28/1v4 *svitu*, 28/1v5 *svitue*, 28/2r9 *razumina*, 28/2r15 *svitovati*. U obama fragmentima mali je broj primjera u kojima grafem <ě> ili <e> zastupaju etimološki jat: 28/1r18-19 *věrovati*, 28/1v12-13 *mlednost'ju*, 28/1v14 *dělomь*, 28/2r7 *prestupa*, 28/2r12 *v těli*, 28/2r13 *věrovati*, 28/2v2-3 *prestupa*, 36/1r5 *v těli*, 36/1v1 *lět*, 36/1v5 *bolězan'ju*, 36/2r6 *prestupa*. Budući da većina tih primjera ima <ě> ili <e> prema pravilu Jakubinskog-Meyera (iznimke su: *mlednost'ju* [?], *bolězan'ju*), moglo bi se govoriti o laganu utjecaju i/e-dijalekta. Što se tiče poluglasa, u obama se fragmentima piše – prema očekivanju – uvijek <a>, ali je već Štefanić upozorio na dva primjera upitne zamjenice *ča* koji su pisani s apostrofom (<č'>, 2x: 28/1v21). Štefanić je upozorio i na čestu uporabu slova *đerv* u Fragmentu 28 (ŠTEFANIĆ 1970: 11). *Đerv* se pojavljuje i u kraćem Fragmentu 36. U obama se fragmentima *đerv* piše ne samo na etimološkom (28/1v13: *nujami*; 36/2v5: *tujei*), nego i na neetimološkom (28/2v6: *je*; 36/2v4: *je*) mjestu.¹⁴ Od ostalih fonetskih pojava valja spomenuti nekoliko primjera rotacizma¹⁵ u Fragmentu 28: *nikomure* (28/1r13), *are* (28/1r17-18, 28/1v3), *more* (28/2v14).

Na morfološkoj je razini ŠTEFANIĆ (1970: 15) upozorio na zanimljive nastavke instrumentala ženskog roda jednine na *-ov* odn. *-ev* u manjem fragmentu.¹⁶ Isti je nastavak dva puta posvjedočen i u Fragmentu 28 (28/2v8-9: *volevь*; 28/2v18: *želevь*). I ta podudarnost dvaju fragmenata govori u prilog tomu da su nekad pripadali istomu

¹⁴ Usp. MIHALJEVIĆ 1992: 4: „From the 14th century *HP* stands for /j/, regardless of its origin.”

¹⁵ Usp. DAMJANOVIĆ 1984: 75-76.

¹⁶ Usp. DAMJANOVIĆ 1984: 102-103.

rukopisu. U deklinaciji pridjeva i zamjenica u genitivu jednine muškog roda prevladava nastavak *-ga* (21x). Jesu li dva primjera nastavka *-go* (36/2v2-3: Ne poželi žene tvoego iskrn'nago) uzrokovana time što dolaze u tekstu 9. zapovijedi, ne može se, zbog ograničenosti građe, sa sigurnošću reći. U konjugaciji svi primjeri imaju mlađe nastavke: jedini primjer 2. lica jednine (28/2r1: *živešb*) ima *-š*, dva primjera 1. lica množine (*čuvamo*, *imamo*) imaju *-mo*, nijedan primjer 3. lica nema nastavka *-t*.¹⁷

Kod sintakse i leksika¹⁸ koncentrirat ću se na tekstove iz tumačenja Deset zapovijedi (na drugom listu obaju fragmenata). U hrvatskom je prijevodu, u odnosu na francuski izvornik, cijeli niz razlika koje su možda postojale već u nepoznatom, neposrednom talijanskom predlošku. Navodim nekoliko takvih primjera: 28/2r1 dl'gimь zak(o)n(o)mь – *longuement*, 28/2v3-5 Ko ubiti mogu bez' griha oni ki imaju čuvati i činiti pr(a)vdu po z(a)k(o)nu zločinacь. – *Mes aire*¹⁹ *les maufeteurs joutice (!) fere et garder et por autre bone cause l'est bien selon la loi a celui qui fere le doit et tenuz i'est.*, 36/2r1 namь brani n(a)šь g(ospo)d(i)nь – *nous est devee*²⁰, 36/2r3-4 skrozi nauženie drugoga – *pour nuire a autrui*, 36/2v3-5 Ovdi v' ovoi zapovidi je braneno vsako pohotin'e hudo imiti svoe sr'ce k' tujei ženi. – *Tu ne desirreras mie la feme ton presme ne ne la covoiteras en ton cuer*. Osim toga, opažaju se i dosta velike razlike koje su možda uzrokovane slobodnijim shvaćanjem prijevoda, ali dijelom sigurno i kvarenjem teksta. To se primjerice uočava kod mehaničkoga ponavljanja dijela rečenice „naučiti i napraviti” (28/2r14-15; usp. 28/2r11-12: naučiti i napraviti). Osim ispuštanja dijelova izvornoga teksta, primjećuje se i nekoliko dodataka (kao i u *Traktatu o sedam smrtnih grijeha*), usp. primjerice „i ko su dl'žni viditi” (28/2r16-17). U jednom primjeru pojavljuje se *otb* + genitiv zbog kriva razumijevanja izvornika (*de* – odn. tal. *di* – kao dio infinitiva bilo je zamijenjeno s prijedlogom): ki imaju pečalb *o' nasь naučiti i napraviti v' tēli i v' duši*. (36/2r11-12) 'qui ont la cure *de* nous enseigner et de nous chastier'. Poseban je sintaktički postupak prijevod finalnog infinitiva konstrukcijom prijedlog *skrozi* + glagolska imenica²¹: *skrozi* nauženie drugoga (36/2r3-4) 'pour nuire a autrui – per nochiri ad alcunu'. Dosta je često hrvatski prevoditelj upotrebljavao kondicional: a takov' *bi mogalb* biti neposluhь da *bi bilь* gr(ě)hь s'mr'tni. (28/2r18-19) 'et tele *puet* estre l'inobedience que *c'est* pechiez mortieix.', ako *bi mogalb* (28/2v19-20) 'Ø'. Čest je u obama fragmentima veznik *ko*.²² Tri puta se pojavljuje u kombinaciji *ko pače* (28/1v2, 28/2v14, 36/1v4)²³, a dvaput je potvrđen i na odgovarajućem mjestu u Kolunićevu zborniku (VALJAVAC 1892: 262.34, 261.31).

¹⁷ O svim tim nastavcima u hrvatskoglagoljskim zbornicima 15. stoljeća usp. DAMJANOVIĆ 1984: 136-139.

¹⁸ O leksiku *Traktata o sedam smrtnih grijeha* usp. ŠIMIĆ 2005.

¹⁹ *ocire* = ubiti, posjeći (usp. GREIMAS 2001: 419).

²⁰ *deveer* = zabraniti (usp. GREIMAS 2001: 177).

²¹ Slične konstrukcije pojavljuju se i u Ivančićevu zborniku, usp. NAZOR 1963: 83 („izricanje kauzalnosti pomoću *skozi*, *skrozi*”).

²² On postoji i danas u nekim čakavskim govorima, primjerice u Orlecu na otoku Cresu (usp. HOUTZAGERS 1985: 271; usp. također AR 5: 131, s. v. KO, conj., sub a.).

²³ Usp. AR 5: 131, s. v. KO, conj., sub b. (+ *pače* 'dapače').

Osim toga, pojavljuje se tri puta u Fragmentu 28 u konstrukciji s infinitivom: *Ko ubiti mogu bez' griha* (2v3; u francuskom tekstu drukčije), *ko* zato posr'diti se protivu zlu ni grihъ. (28/2v13) 'Mes ire ou indignacion qui passe legierement senz fere velonte consentement de nuire a autrui n'est pas pechie morteus' (drukčije; osim toga različit je redosljed), *Ko sr'diti se i postočeti dl'gim' z(a)k(o)n(o)mь v svoemь sr'ci* (28/2v17) 'Car tele ire longuement tenue et enveillie en cuer'.

U leksikološkom pogledu fragmenti HAZU 28 i 36 sadrže nekoliko riječi koje se razlikuju od leksika ostalih hrvatskoglagoljskih tekstova. Sljedećih leksema nema u građi Rječnika crkvenoslavenskoga jezika hrvatske redakcije²⁴: *namišlenie* (28/2v22, 36/2r4-5), *nasrьdstvo* (28/2v6), *podьmilevati* (28/1r11-12), *posrьjenje* (28/2v14-15), *zločudьnь* (28/2r6-7). U drugim hrvatskoglagoljskim tekstovima postoji tvorbena osnova riječi *namišlenie*, glagol *namisliti* (Baromićev brevijar, 2. novljanski brevijar) kao i imenica *namisьbь* (5. vatikanski brevijar, 6. vatikanski brevijar, Brevijar Vida Omišljanina). Riječi *nasrьdstvo* (usp. VALJAVAC 1892: 227.23) i *zločudьnь* (usp. VALJAVAC 1892: 234.8, 255.25)²⁵ pojavljuju se također na drugim mjestima hrvatskoga prijevoda *Somme le Roi*. Kod većine je leksema razlog nepostojanja u drugim tekstovima slučajnost, jer su te riječi u hrvatskom jeziku, sudeći prema Akademijinu rječniku, dobro poznate. Tako je npr. s riječima *namišljenje* (usp. AR 7: 445-446) i *zločudan* (usp. AR 22: 939). Kod imenice *posrđenje* posvjedočena je tvorbena osnova, glagol *posrditi se* (usp. AR 11: 15). Za lekseme *nasrdstvo* (AR 7: 642) i *podmilevati se* (odn. *podmiljivati se*; AR 10: 271) Akademijin rječnik ima samo primjere iz hrvatske inačice djela *Somme le Roi*. Osobitost hrvatskoglagoljskih tekstova 14., 15. i 16. stoljeća, uporaba prijedloga *otь* sa značenjem 'o'²⁶, potvrđena je i u našem tekstu: *o' drugoga* (36/2r4) 'd'autrui'. – U *Traktatu o sedam smrtnih grijeha* pojavljuje se i riječ *svitni* (28/1v16; isto tako u Kolunićevu zborniku, usp. VALJAVAC 1892: 263.7), što ne može biti prvobitni hrvatski prijevod jer u francuskom izvorniku stoji *senglers* (43ra9), a u sicilijanskoj preradbi talijanskoga prijevoda Zucchera Bencivennija stoji na tom mjestu također *porcu salvagiu*, što znači 'divlja svinja'. Starofrancuska riječ *sengler* (< lat. *singularis*; franc. *sanglier*) imala je, osim značenja 'jednostavan' (simple) i 'koji živi sam' (qui vit solitaire), i značenje 'divlja svinja' (usp. GREIMAS 2001: 550). Za prvobitni se hrvatski prijevod može najvjerojatnije pretpostaviti ili *svinь* (muški rod) 'nerast, vepar, krmak', što je kontinuanta praslav. oblika **svinь* koji se čuva u ruskom dijalektizmu *svin*, ili *svini* (ženski rod; stariji oblik slavenske riječi za svinju) 'svinja'²⁷.

²⁴ 10. veljače 2005. g. omogućen mi je uvid u kartoteku Rječnika crkvenoslavenskoga jezika hrvatske redakcije u Staroslavenskom institutu u Zagrebu od kojega je do danas objavljeno jedanaest sveščića (RJEČNIK 2000 & RJEČNIK 2001). Zato se srdačno zahvaljujem Institutu i njegovoj ravnateljici, dr. Anici Nazor.

²⁵ Riječ *zločudьnь* potvrđena je i u Grškovićevu zborniku (l. 181v11: *zločudnim' bližikam*), u tekstu „Čtenie ot' Abela i Kaina” koji nije ekscerpiran za Rječnik crkvenoslavenskoga jezika hrvatske redakcije.

²⁶ Usp. AR 8: 545 (s.v. od, sub t. e) = o), STROHAL 1916 (passim), OSTOJIĆ 1965: 381 (11a1 *O'* poniženič; 11a10 *O'* kihъ G(ospod)ь govoritъ), NAZOR 1969 (napr. na str. 175), REINHART 2000: 173 (s. v. *otь*, praep.).

²⁷ Usp. SNOJ 2003: 715, s.v. *svinja*.

Fragment HAZU 28 ima na poleđini listova u gornjem lijevom uglu staru glagoljsku folijaciju „63” odn. „68”, što znači da između listova 1 i 2 nedostaju četiri lista (usp. ŠTEFANIĆ 1970: 11). Fragmentu HAZU 36 manjka gornji dio. On je činio vanjske listove jednog sveščića (usp. ŠTEFANIĆ 1970: 15). U izvorniku *Somme le Roi* raspored glava je sljedeći²⁸: 1. Deset zapovijedi – 2. Credo – 3. sedam smrtnih grijeha – 4. vrline (samo početak glave: *Ars moriendi*) – 5. Očenaš – 6. sedam darova sv. Duha. U hrvatskom prijevodu ili u rukopisu iz kojega potječu naša dva fragmenta morala je glava o Deset zapovijedi slijediti poslije glave o sedam smrtnih grijeha. Fragment HAZU 36 bio je vanjski dvolist sveščića, a Fragment HAZU 28 nalazio se – vjerojatno kao treći dvolist – unutar sveščića. Između njih trebao je biti još jedan danas izgubljeni dvolist na čijem se prvom listu nalazio dio glave o mrmljanju koji nedostaje između stranice 1v Fragmenta 36 i stranice 1r Fragmenta 28 (u Valjavčevu izdanju to su 23 retka). Na drugom listu izgubljenoga dvolista vjerojatno se nalazilo tumačenje 6. i 7. zapovijedi. Od šest glava *Somme le Roi* u hrvatskom prijevodu postoje ukupno tri (1., 3., 4. [početak *Ars moriendi*]). Redosljed glava bio je ili 3. – 4. (Ivančićev zbornik) ili 3. – 1. (u rukopisu iz kojega potječu naša dva fragmenta). Iako se ne može isključiti da su prevedene samo te tri glave, pri čemu u Ivančićev zbornik nije unesena prva glava, a od četvrte je unesen samo početak, dok su za predložak fragmenata izabrane različite glave kojima je zamijenjen i redosljed, ipak se čini vjerojatnijim da je prvobitni prijevod obuhvaćao cjelokupno djelo. Možda će buduća istraživanja hrvatskoglagoljskih rukopisa potvrditi tu hipotezu.

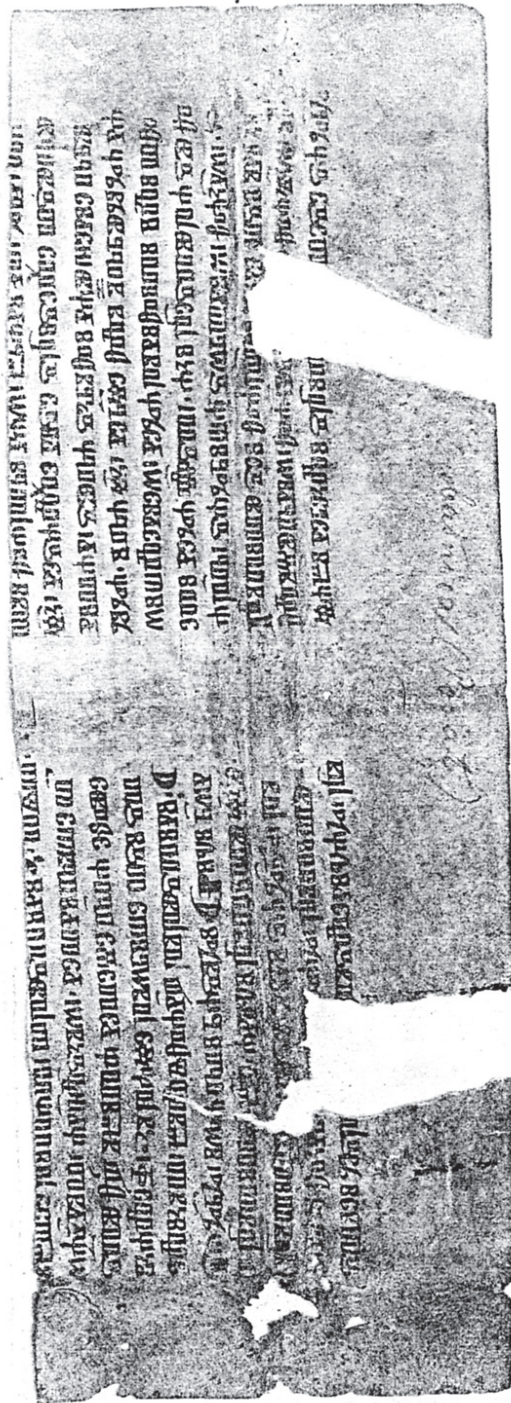
Hrvatskoglagoljski fragmenti iz Arhiva Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu sa signaturom Fragm. glag. 28 i Fragm. glag. 36 iz prve polovice 15. stoljeća bili su nekad dio istog rukopisa. To je vidljivo iz njihova formata, pisma i različitih jezičnih podudarnosti. Dva dvolista sadrže na prvom listu dio treće glave *Somme le Roi* Laurenta iz Orléansa (OP, † poslije 1302), tj. dio *Traktata o sedam smrtnih grijeha*. Na drugom listu obaju fragmenata nalazi se dio tumačenja Deset zapovijedi za koje sam utvrdio da pripada prvoj glavi *Somme le Roi*. To je zasad jedina potvrda toga teksta u hrvatskoglagoljskoj književnosti.²⁹ Nije isključeno da je nekad postojao cjelokupan hrvatski prijevod francuskoga djela *Somme le Roi*.

²⁸ Usp. BRAYER 1958: 2.

²⁹ Kada sam završio članak, saznao sam da je tekst prvih triju zapovijedi i početak četvrte zapovijedi hrvatskoga prijevoda djela *Somme le Roi* potvrđen i na latinici. Taj se tekst nalazi u rukopisu br. 57 franjevačkoga samostana u Šibeniku, a izdala ga je Dragica Malić (usp. MALIĆ – FALIŠEVAC 2004: 17-19). Kratak početak četvrte zapovijedi u Šibenskom rukopisu potpuno se slaže s tekstem u Fragmentu HAZU 28: zato da živeš dl' gimš zak(o)n(o)mь vr'hu z(eml)e. Sa zap(o)v(ë)đs n(a)sš uči da se mi čuvamo nauditi i poniziti našega o(t)ca i našu materь. Omь ki ne čtue svoga o(t)ca ili svoju mat(e)r'. (HAZU, Fragm. glag. 28, 2r1-5) – Čtuj tvojeoga oca – id est patrem – i tvoju mater zato da živeš dl'gim zakonom svarhu zemlje. Sa zapovid nas uči – id est docet – da se mi čuvamo nauditi i poniziti našega oca i našu mater. A on ki ne čtue svojega oca ili svoju mater ... (MALIĆ – FALIŠEVAC 2004: 19).

490
 10
 11
 12
 13
 14
 15
 16
 17
 18
 19
 20
 21
 22
 23
 24
 25
 26
 27
 28
 29
 30
 31
 32
 33
 34
 35
 36
 37
 38
 39
 40
 41
 42
 43
 44
 45
 46
 47
 48
 49
 50
 51
 52
 53
 54
 55
 56
 57
 58
 59
 60
 61
 62
 63
 64
 65
 66
 67
 68
 69
 70
 71
 72
 73
 74
 75
 76
 77
 78
 79
 80
 81
 82
 83
 84
 85
 86
 87
 88
 89
 90
 91
 92
 93
 94
 95
 96
 97
 98
 99
 100
 101
 102
 103
 104
 105
 106
 107
 108
 109
 110
 111
 112
 113
 114
 115
 116
 117
 118
 119
 120
 121
 122
 123
 124
 125
 126
 127
 128
 129
 130
 131
 132
 133
 134
 135
 136
 137
 138
 139
 140
 141
 142
 143
 144
 145
 146
 147
 148
 149
 150
 151
 152
 153
 154
 155
 156
 157
 158
 159
 160
 161
 162
 163
 164
 165
 166
 167
 168
 169
 170
 171
 172
 173
 174
 175
 176
 177
 178
 179
 180
 181
 182
 183
 184
 185
 186
 187
 188
 189
 190
 191
 192
 193
 194
 195
 196
 197
 198
 199
 200
 201
 202
 203
 204
 205
 206
 207
 208
 209
 210
 211
 212
 213
 214
 215
 216
 217
 218
 219
 220
 221
 222
 223
 224
 225
 226
 227
 228
 229
 230
 231
 232
 233
 234
 235
 236
 237
 238
 239
 240
 241
 242
 243
 244
 245
 246
 247
 248
 249
 250
 251
 252
 253
 254
 255
 256
 257
 258
 259
 260
 261
 262
 263
 264
 265
 266
 267
 268
 269
 270
 271
 272
 273
 274
 275
 276
 277
 278
 279
 280
 281
 282
 283
 284
 285
 286
 287
 288
 289
 290
 291
 292
 293
 294
 295
 296
 297
 298
 299
 300
 301
 302
 303
 304
 305
 306
 307
 308
 309
 310
 311
 312
 313
 314
 315
 316
 317
 318
 319
 320
 321
 322
 323
 324
 325
 326
 327
 328
 329
 330
 331
 332
 333
 334
 335
 336
 337
 338
 339
 340
 341
 342
 343
 344
 345
 346
 347
 348
 349
 350
 351
 352
 353
 354
 355
 356
 357
 358
 359
 360
 361
 362
 363
 364
 365
 366
 367
 368
 369
 370
 371
 372
 373
 374
 375
 376
 377
 378
 379
 380
 381
 382
 383
 384
 385
 386
 387
 388
 389
 390
 391
 392
 393
 394
 395
 396
 397
 398
 399
 400
 401
 402
 403
 404
 405
 406
 407
 408
 409
 410
 411
 412
 413
 414
 415
 416
 417
 418
 419
 420
 421
 422
 423
 424
 425
 426
 427
 428
 429
 430
 431
 432
 433
 434
 435
 436
 437
 438
 439
 440
 441
 442
 443
 444
 445
 446
 447
 448
 449
 450
 451
 452
 453
 454
 455
 456
 457
 458
 459
 460
 461
 462
 463
 464
 465
 466
 467
 468
 469
 470
 471
 472
 473
 474
 475
 476
 477
 478
 479
 480
 481
 482
 483
 484
 485
 486
 487
 488
 489
 490
 491
 492
 493
 494
 495
 496
 497
 498
 499
 500
 501
 502
 503
 504
 505
 506
 507
 508
 509
 510
 511
 512
 513
 514
 515
 516
 517
 518
 519
 520
 521
 522
 523
 524
 525
 526
 527
 528
 529
 530
 531
 532
 533
 534
 535
 536
 537
 538
 539
 540
 541
 542
 543
 544
 545
 546
 547
 548
 549
 550
 551
 552
 553
 554
 555
 556
 557
 558
 559
 560
 561
 562
 563
 564
 565
 566
 567
 568
 569
 570
 571
 572
 573
 574
 575
 576
 577
 578
 579
 580
 581
 582
 583
 584
 585
 586
 587
 588
 589
 590
 591
 592
 593
 594
 595
 596
 597
 598
 599
 600
 601
 602
 603
 604
 605
 606
 607
 608
 609
 610
 611
 612
 613
 614
 615
 616
 617
 618
 619
 620
 621
 622
 623
 624
 625
 626
 627
 628
 629
 630
 631
 632
 633
 634
 635
 636
 637
 638
 639
 640
 641
 642
 643
 644
 645
 646
 647
 648
 649
 650
 651
 652
 653
 654
 655
 656
 657
 658
 659
 660
 661
 662
 663
 664
 665
 666
 667
 668
 669
 670
 671
 672
 673
 674
 675
 676
 677
 678
 679
 680
 681
 682
 683
 684
 685
 686
 687
 688
 689
 690
 691
 692
 693
 694
 695
 696
 697
 698
 699
 700
 701
 702
 703
 704
 705
 706
 707
 708
 709
 710
 711
 712
 713
 714
 715
 716
 717
 718
 719
 720
 721
 722
 723
 724
 725
 726
 727
 728
 729
 730
 731
 732
 733
 734
 735
 736
 737
 738
 739
 740
 741
 742
 743
 744
 745
 746
 747
 748
 749
 750
 751
 752
 753
 754
 755
 756
 757
 758
 759
 760
 761
 762
 763
 764
 765
 766
 767
 768
 769
 770
 771
 772
 773
 774
 775
 776
 777
 778
 779
 780
 781
 782
 783
 784
 785
 786
 787
 788
 789
 790
 791
 792
 793
 794
 795
 796
 797
 798
 799
 800
 801
 802
 803
 804
 805
 806
 807
 808
 809
 810
 811
 812
 813
 814
 815
 816
 817
 818
 819
 820
 821
 822
 823
 824
 825
 826
 827
 828
 829
 830
 831
 832
 833
 834
 835
 836
 837
 838
 839
 840
 841
 842
 843
 844
 845
 846
 847
 848
 849
 850
 851
 852
 853
 854
 855
 856
 857
 858
 859
 860
 861
 862
 863
 864
 865
 866
 867
 868
 869
 870
 871
 872
 873
 874
 875
 876
 877
 878
 879
 880
 881
 882
 883
 884
 885
 886
 887
 888
 889
 890
 891
 892
 893
 894
 895
 896
 897
 898
 899
 900
 901
 902
 903
 904
 905
 906
 907
 908
 909
 910
 911
 912
 913
 914
 915
 916
 917
 918
 919
 920
 921
 922
 923
 924
 925
 926
 927
 928
 929
 930
 931
 932
 933
 934
 935
 936
 937
 938
 939
 940
 941
 942
 943
 944
 945
 946
 947
 948
 949
 950
 951
 952
 953
 954
 955
 956
 957
 958
 959
 960
 961
 962
 963
 964
 965
 966
 967
 968
 969
 970
 971
 972
 973
 974
 975
 976
 977
 978
 979
 980
 981
 982
 983
 984
 985
 986
 987
 988
 989
 990
 991
 992
 993
 994
 995
 996
 997
 998
 999
 1000

HAZU, Fragm. glag. 28, 1. 1v - 2r

HAZU, Fragm. glag. 36, l. 1v - 2r

LITERATURA

- DE ANGELIS, L. 1818. *Capitoli dei disciplinati della venerabile compagnia della Madonna*. Siena: Onorato Porri.
- AR: *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, 1-23, 1880/82-1975. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.
- BRAYER, E. 1958. Contenu, structure et combinaisons du Miroir du Monde et de la Somme le roi. *Romania* 79: 1-38, 433-470.
- BRUNI, F. 1973. *Libru di li vitii et di li virtuti*. I-III, Palermo: Centro di studi filologici e linguistici siciliani (Collezione di testi siciliani dei secoli XIV e XV).
- DAMJANOVIĆ, S. 1984. *Tragom jezika hrvatskih glagoljaša*. Zagreb: Hrvatsko filološko društvo.
- FALIŠEVAC, D. 1980. *Hrvatska srednjovjekovna proza*. Zagreb: Hrvatsko filološko društvo.
- GREIMAS, A. J. 2001. *Dictionnaire de l'ancien français*. Paris: Larousse.
- GUARNERIO, P. E. 1894. Del «Trattato dei sette peccati mortali» in dialetto genovese antico. *Nozze Cian – Sappa-Flandinet*. Bergamo: Istituto italiano d'arti grafiche, 31-45.
- HERCIGONJA, E. 1975. *Srednjovjekovna književnost*. (Povijest hrvatske književnosti, knj. 2). Zagreb: Liber – Mladost.
- HOUTZAGERS, H. P. 1985. *The Čakavian Dialect of Orlec on the Island of Cres*. Amsterdam: Rodopi (Studies in Slavic and General Linguistics, vol. 5).
- JURIŠIĆ, B. 1962. Glagoljski spomenici otoka Vrgade. *Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti* 327: 85-184.
- KOLENDIĆ, P. 1935. „Somme le Roi” kod naših glagoljaša. *Južni pregled* 9: 396-400.
- KOMBOL, M. 1961. *Povijest hrvatske književnosti do preporoda*. Zagreb: Matica hrvatska.
- MALIĆ, D., D. FALIŠEVAC. 2004. *Najstariji hrvatski latinički spomenici (do sredine 15. stoljeća)*. Priredila Dragica Malić. Uvodne tekstove napisale Dragica Malić i Dunja Fališevac. (Stari pisci hrvatski. Knjiga 43) Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti.
- MANUZZI, G. 1848. *Trattato del ben vivere*. Testo di lingua citato nel Vocabolario della Crusca. Firenze: David Passigli.
- MIHALJEVIĆ, M. 1992. The Phonological System of the Croatian Redaction of Church Slavonic. *Slavic and East European Journal* 36/1: 1-16.
- MILČETIĆ, I. 1890. Prilozi za literaturu hrvatskih glagoljskih spomenika. *Starine* 23: 39-153.
- MILČETIĆ, I. 1911. Hrvatska glagoljska bibliografija. I. Dio. Opisi rukopisâ.

- Starine 33*: I-XIV, 1-505.
- NAZOR, A. 1963. Jezični kriteriji pri određivanju donje granice crkvenoslavenskog jezika u hrvatsko-glagoljskim tekstovima (Prilog diskusiji o problemima crkvenoslavenskog thesaurusa). *Slovo 13*: 68-86.
- NAZOR, A. 1969. Senjski Transit svetoga Jerolima i njegov predložak. *Slovo 18-19*: 171-188.
- NAZOR, A. 1978. *Zagreb riznica glagoljice*. Katalog izložbe. Zagreb: Nacionalna i sveučilišna biblioteka.
- NAZOR, A. 2000. The Glagolitic Script of Croatia. S. Lipovčan. *Discovering the Glagolitic Script of Croatia*. Exhibition in Trinity College Library (Long Room), Dublin (November 20, 2000 – February 20, 2001). Zagreb: Erasmus, 17-30.
- NAZOR, A. 2002. Die glagolitische Schrift. S. Lipovčan. *Drei Schriften – Drei Sprachen*. Kroatische Schriftdenkmäler und Drucke durch Jahrhunderte. Ausstellung Staatsbibliothek zu Berlin, Preußischer Kulturbesitz (26. April – 8. Juni 2002). Zagreb: Erasmus, 31-49.
- OLTEANU, P. 1964. Un pergament cu text croato-glagolitic din Transilvania. *Revista arhivelor VII/2*: 163-207.
- OSTOJIĆ, I. 1965. *Benediktinci u Hrvatskoj i ostalim našim krajevima*. Sv. III: Benediktinci u Panonskoj Hrvatskoj i Istri. Split: Benediktinski priorat TKON.
- PREMUDA, L. 1980. Bencivenni, Zuccherro. *Lexikon des Mittelalters*, I (Aachen bis Bettlerordenskirchen). München – Zürich: Artemis Verlag, 1856.
- REINHART, J. 2000. Husova Homilija na 13. nedjelju po Duhovima u hrvatskoglagoljskom prijevodu. *Slovo 50*: 119-190.
- REINHART, J. 2005. Tekstološke primjedbe uz hrvatskoglagoljski prijevod rasprave o sedam smrtnih grijeha. S. Damjanović (ur.). *Drugi Hercigonjin zbornik*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada, 355-366.
- RJEČNIK 2000: *Rječnik crkvenoslavenskoga jezika hrvatske redakcije*, I. svezak (a¹ – vrêďь). Zagreb: Staroslavenski institut.
- RJEČNIK 2001: *Rječnik crkvenoslavenskoga jezika hrvatske redakcije*, 11. sveščić (vrêďьнь – vsue), Zagreb: Staroslavenski institut.
- SEGRE, C. 1966. Zuccherro Bencivenni, *Dizionario biografico degli Italiani*, vol. 8 (Bellucci – Began). Roma: Istituto della Enciclopedia italiana, 218-219.
- SNOJ, M. 2003. *Slovenski etimološki slovar*. Ljubljana: Modrijan (Druga, pregledana in dopolnjena izdaja).
- STROHAL, R. 1916. *Cvêť vsake mudrosti*. Najstarije hrvatsko umjetno sačuvano književno djelo iz 14. vijeka. Zagreb: Trošak izdavatelja, a tisak A. Albrechta.

- ŠIMIĆ, M. 2005. Leksik Traktata o sedam smrtnih grijeha u Ivančićevu i Kolunićevu zborniku. S. Damjanović (ur.). *Drugi Hercigonjin zbornik*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada, 397-410.
- ŠTEFANIĆ, V. 1969. Hrvatska književnost srednjega vijeka. V. Štefanić i dr. *Hrvatska književnost srednjega vijeka*. Zagreb: Matica hrvatska (Pet stoljeća hrvatske književnosti, knj. 1), 3-68.
- ŠTEFANIĆ, V. 1970. *Glagoljski rukopisi Jugoslavenske akademije*, 2. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.
- VALJAVAC, M. (ur.) 1892. *Kolunićev zbornik*. Hrvatski glagolski rukopis od godine 1486. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti (Djela JAZU, knj. 12).
- VIELLIARD, F. 1995. *Somme le roi. Lexikon des Mittelalters*, VII (Planudes bis Stadt [Rus']). München: Lexma Verlag, 2041-2042.
- VJALOVA, S. O. (ur.) 2000. *Glagoljski fragmenti Ivana Berčića u Ruskoj Nacionalnoj biblioteci*. 1. Faksimili; 2. Glagoličeskie fragmenty Ivana Berčića: Opisanie. Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti – Ruska nacionalna biblioteka – Staroslavenski institut.
- ZAMBON, F. 1994. La letteratura allegorica e didattica. C. di Girolamo. *La letteratura romanza medievale*. Bologna: il Mulino, 249-278.

S a ž e t a k

U hrvatskoglagojskoj književnosti postoji *Traktat o sedam smrtnih grijeha* koji je prijevod treće glave djela *Somme le Roi* francuskoga dominikanca Laurent d'Orléans († poslije 1302.) s kraja 13. stoljeća. Hrvatski prijevod teksta koji je bio kritički izdan već 1892. godine temelji se na talijanskom predlošku koji još uvijek nije pronađen. Osim treće glave o sedam smrtnih grijeha sadržane u Ivančićevu zborniku (14.-15. st.), postoji i početak četvrte glave o vrlinama, pouka o dobroj smrti. U članku se objavljuje i opisuje fragmentarno očuvano tumačenje Deset zapovijedi (prva glava *Somme le Roi*) iz dvaju hrvatskoglagojskih fragmenata iz Arhiva HAZU u Zagrebu (Fragm. glag. 28 i Fragn. glag. 36). Ta su dva fragmenta nekad bila dio istog rukopisa. Nije isključeno da je prvobitni hrvatski prijevod sadržavao cijelo djelo *Somme le Roi*.

Ključne riječi: hrvatskoglagojski fragmenti, tumačenje Deset zapovijedi, *Somme le Roi*, prijevodi s talijanskoga na hrvatski crkvenoslavenski jezik

R e s ü m e e

DER DEKALOGKOMMENTAR AUS DER *SOMME LE ROI* IN ZWEI KROATISCH-GLAGOLITISCHEN FRAGMENTEN

Die altkroatische Literatur in glagolitischer Schrift kennt einen Traktat über die sieben Todsünden, der eine Übersetzung des dritten Kapitels des Werks *Somme le Roi* des französischen Dominikaners Laurent d'Orléans († nach 1302) aus den letzten Jahren des 13. Jahrhunderts ist. Die kroatische Übersetzung des Textes, der seit 1892 kritisch ediert vorliegt, beruht auf einer italienischen Version, die jedoch noch nicht gefunden werden konnte. Neben dem dritten Kapitel über die sieben Todsünden besteht in einer der zwei Handschriften, dem Ivančićev zbornik (14./15. Jh.) auch der Beginn des vierten Kapitels über die Tugenden, die Lehre vom guten Sterben. In unserem Artikel edieren und analysieren wir den fragmentarisch erhaltenen Kommentar zu den zehn Geboten (erstes Kapitel der *Somme le Roi*) aus zwei kroatisch-glagolitischen Fragmenten des Archivs der kroatischen Akademie der Wissenschaften und Künste in Zagreb (Fragm. glag. 28 und Fragn. glag. 36). Die zwei Fragmente sind überdies früher Teile einer einzigen Handschrift gewesen. Es scheint nicht unmöglich zu sein, dass die ursprüngliche kroatische Übersetzung die gesamte *Somme le Roi* enthielt.

Schlüsselwörter: kroatisch-glagolitische Fragmente, Dekalogkommentar, *Somme le Roi*, Übersetzungen aus dem Italienischen ins Kroatisch-Kirchenslavische

R é s u m é

LE COMMENTAIRE DU DÉCALOGUE DE LA *SOMME LE ROI* DANS DEUX FRAGMENTS CROATES GLAGOLITIQUES

Dans la littérature croate en écriture glagolitique il y a un traité sur les sept péchés mortels, qui constitue la traduction du troisième chapitre de la *Somme le Roi* du dominicain français Laurent d'Orléans († après 1302) des dernières années du 13e siècle. La traduction croate, qui a déjà connu une édition critique en 1892, repose sur une version italienne encore méconnue. A côté du troisième chapitre sur les sept péchés mortels, dans un seul manuscrit, le recueil de Ivančić (14e-15e s.), on lit aussi le début du quatrième chapitre sur les vertus, l'enseignement à bien mourir. Dans notre article nous publions et analysons la traduction du traité des dix commandements de Dieu (le premier chapitre de la *Somme le Roi*), qui est conservé en fragments dans deux fragments glagolitiques des Archives de l'Académie Croate des Sciences et des Arts à Zagreb (Fragm. glag. 28 et Fragn. glag. 36). Ces deux fragments faisaient autrefois partie d'un même manuscrit. On ne peut pas exclure,

que la traduction croate originale ait contenu le texte intégrale de la *Somme le Roi*.

Mots clés: fragments glagolitiques croates, traité des dix commandements de Dieu, *Somme le Roi*, traductions vieux-croates des textes italiens

Izvorni znanstveni članak

Autor: Johannes Reinhart

Institut für Slawistik der Universität Wien